

TÚL ERÓSZON ÉS AGAPÉN BESZÉD A SZERELEMRŐL*

KOVÁCS DÁNIEL

I. PRAELUDIUM

A szerelemről kívánunk most szólni, képességeinkhez mérten fogalmakkal megragadni az emberiségnek eme közös és ősi tapasztalatát, amely egyúttal minden egyes ember személyes és szüntelenül megújuló élménye. A szerelem mibenlétének megfogalmazását megkísérelve hasonlóképpen járhatunk el, mint a bölcs beszédekkel igencsak kedvelő görög őseink ama nevezetes Athéni lakomán¹ a jó² Agathón házában. Ma is ugyanazon kérdéseket tehetjük fel, melyeknek megválaszolására ők is vállalkoztak: Kutathatjuk a szerelem eredetét, származását, mint az ifjú Phaidrosz, ki Erószt a legősibb istennek mondta ki ezért egyben a legnagyobb dicséretre méltó, vagy akár mint Arisztophanész, aki az Androgünök csodálatos mítoszával kísérelte meg megoldani ezt a rejtélyt. Pauszaniasz nyomdokain járva elmélkedhetünk a szerelem különböző nemeiről, fajtáiról. Egyféle-e a szerelem, vagy meg kell különböztetnünk „égi” és „közönséges” megnyilvánulásai szerint, vagy helyesebb-e talán valamely ettől egészen eltérő csoportosítást alkalmaznunk? Végül aztán rátérhetünk a legnagyobb kérdésekre, melyek a szerelem céljára, hatásaira és mibenlétére vonatkoznak. Vajon arra az ellentétek kibéküléséből származó harmóniára törekszük, mely az orvoslásnak, a zenetudománynak és a csillagászatnak is tárgya, amint azt az orvos Erüximakhosz kifejti, vagy talán ahhoz a végső, mindent felülmúló szépséghez kíván minket elvezetni melyről Szókratész beszélt, és melynek szemlélete által akár a halhatatlanságot is elnyerhetjük? És kicsoda ő, a szerelem maga? Végtelenül gazdag, minden jóban és szépben bővelkedő leghatalmasabb isten, kiről Agathón dalolt, vagy a mindig sóvárgó nincstelen daimón, kinek nincs otthona sem az égben, sem a földön, sem a halandók, sem pedig a halhatatlanok körében?

---

* A Magyar Filozófiai Társaság 2011 őszén esszépályázatot írt ki 'A szerelem' címen középiskolás diákok számára. Az eredményhirdetésre 2012 júliusában, a győri Filozófus Diáktalálkozó (FIDI) keretei között került sor. Az esszépályázat nyertese Kovács Dániel, a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium diákja lett. Az esszépályázat kiírásának megfelelően a nyertes dolgozatot jelen kötetünkben közöljük.

¹ az egész első bekezdéshez lásd: Platon: *A lakoma*.

² „agathon” görög szó jelentése: „jó”

Kérdésekben tehát nem szenvedünk hiányt. Természetesen most, közel kétésfélvezér év elteltével mindezen kérdéseket saját szavainkkal kell feltennünk, saját tapasztalatainkat felhasználva, és válaszainkat saját mítoszainkkal, vagy azok hiányában kell megfogalmaznunk. Ám mindemellett nagy hiba volna, ha nem vennénk igénybe a hagyomány segítségét, a bölcsesség és szépség szerelmeseinek lelkéből származó halhatatlan utódok tanácsait, hiszem már az, hogy ismerjük és olvassuk a régi görög gondoldók írásait, bizonyítja, hogy bár a világban kétségkívül sokminden változik, mégis, van, ami állandó és egyetemes. És ki kételkedne abban, hogy a szerelem élménye, mutatkozzék meg bár különböző korok és helyek társadalmiban némileg eltérően, alapjában véve egyetemes emberi tapasztalat.

II. EXPOSITIO

Itt és most, a legcélravezetőbbnek azt találom, ha az „elvi” kérdéseket a nyelvi kérdéseken való rövid elidőzés után, azokon keresztül közelítjük meg. A jelenlegi magyar nyelv a „szeretet” és „szerelem” megkülönböztetésével igen sajátos módon jár el. Ez az elválasztás példának okáért sem az angolban, sem pedig a németben nincs jelen. Ezek a nyelvek a sokkal általánosabb „love” és „liebe” szavakat használják, így legalábbis nyelvileg egyazon kategóriába sorolják a mi két különböző szavunk jelentéseit. Habár a görögnek, amint később ki is fogjuk használni, több szava is van a szeretetre vagy szerelemre, a lakomában használt erősz-ról megállapíthatjuk, hogy (legalábbis az adott szövegben), jelentésköre igen tág. Egyaránt jelenti a szexuális vonzalmat, de a szép test mellett a szép lélek szeretetét is, sőt alkalmazásra kerül a tudományok iránti lelkesedés, vagy éppen a csillagokat pályán tartó erő értelmében is. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a magyar nyelv említett megkülönböztetése viszonylag új keletű, alig néhány száz évre tekint vissza, és a két főnév igei alakja³ mind a mai napig megegyezik.

Mindezen nyelvi szempontokat is figyelembe véve a szerelem élményét nem csupán a szűkebb, magyar kifejezés, hanem az általánosabb, de ugyanakkor az előbbit is magába foglaló „love” és „liebe” értelmében⁴ fogjuk vizsgálni. Mivel értekezésünk terjedelmében rövid, ám témája igen sokrétű és szerteágazó, a szerelem jelenségének egy általános, alapvető filozófiai értelmezését tűztük célul, mely később a maga általánosságában alapul szolgálhat

---

³ szeretni

⁴ Vizsgálatunknak tehát éppen úgy témája a barátok, vagy rokonok, vagy egyáltalán egymással bármiféle kapcsolatban levő emberek között megjelenő szeretet, mint a szűkebb értelemben vett „szerelem”. Mintha a feladatot angolul, vagy a magyar nyelv egy korábbi állapotának megfelelően kaptam volna.

a részletekbe bocsátkozó gondolkodás számára. Tehát a „szerelem” és „szeretet” szavakat szabadon fogom használni általános („love”) értelemben, mintegy madártávlatból véve szemügyre a szerelem hatalmas kontinensét, hogy aztán reményeim szerint az így birtokunkba jutó általános megállapítások az egyes egyedibb esetekre, megnyilvánulásokra, közelebbi nézőpontokra alkalmazva is hasznosnak bizonyuljanak. Hiszen mi más a filozófia, ha nem az általános, az alapok tudománya, melyre azután minden egyebet felépíthetünk?

III. „SZERELEM” ÉS „SZERETET”

A nyelvi kérdések, és vizsgálódásunk látószögének viszonylagos tisztázása után már megkísérelhetjük fogalmakba, szavakba öntve feltárni a szerelem természetét. Közelebb segíthet bennünket célunkhoz, ha a lakomában felszólaló bölcs görögök és ékes anyanyelvünk példáját követve megkíséreljük a szerelem megnyilvánulásait különféle kategóriák szerint elválasztani, majd e kategóriák közös vonásain és különbségein elmélkedve kerülni közelebb az alapvető princípiumok megragadásához. Ha szemügyre vesszük a nyelvünk által sugallt „szerelem” – „szeretet” felosztást, azt találjuk, hogy bár előbbi kitűnik váratlan érkezésével, intenzitásával, és a gyakran éppen oly váratlan távozásával (bizonyára nem véletlenül hasonlítja Platón a jósnők által megélt „szent őrjöngés”-hez)⁵, jelenségeiből igen sok közös a barátsággal, vagy akár családi kapcsolatokkal is. A szerelmesek szívesen töltik egymással idejüket, készek áldozatot vállalni egymásért, vágnak egymás elismerésére, olykor féltékenyek vagy összevesznek. Mindazonáltal ez nem kizárólag rájuk igaz, hanem esetenként éppen úgy elmondható az egyszerűen csak szerető emberekről, barátokról, családtagokról. Hiszen szülő is képes lehet minden áldozatra gyermekéért, testvér lehet féltékeny testvérré éppen a szülő szeretete miatt, és igaz barátok tölthetnek több időt együtt, mint némely szerelmes pár. Ez a felosztás tehát, bár kétségkívül nem értelmetlen (hiszen értjük), mégsem két egymástól végletesen különböző szeretetet különít el, hiszen mint láttuk, a velük járó jelenségek igen nagy részben megegyeznek, és a különbség a „szerelem” „őrült”, rapszodikusabb természetében rejlik, a „Szent őrjöngés” jelenségében. Mindemellett nem feledkezhetünk meg a talán leglényegesebb és legszembeütőbb eltérésről, az erotikus vágy jelenlétéről, mely minden bizonnyal a legmeghatározóbb eleme és oka ennek a különbségtételnek.

---

⁵ Platón: *Phaidrosz* 244 b

IV. TEST ÉS LÉLEK

Ezen a ponton ellenállhatatlan vágyat érezhetünk arra, hogy a szerelmet a test és a lélek kettősségét szétválasztva erotikus vágyra és lelki vonzalomra tagolva tárgyaljuk, hátha e két már első látásra is igen eltérő dolog elkülönítésével tisztább képet, belátást nyerhetünk. Ne is álljunk hát ellen a kísértésnek, hanem kíséreljük meg elvégezni eme nemes feladatot!

Ha szeretők egymás teste iránt is vágyat éreznek, túllépve ezzel a barátság kereteit, feltehetjük a kérdést, hogy hogyan is viszonyul egymáshoz a barátokra is jellemző szeretet, és az erotikus vágy. Egymástól függetlenül jön e két dolog létre, vagy egymás következményeként? Vajon egy testiségtől mentes barátság, vagy egy testi-lelki kapcsolat ér-e többet, melyik a tisztább, magasabb rendű, és beszélhetünk-e egyáltalán ilyesfajta relációról? Ezeknek, és az ehhez hasonló kérdéseknek, bár felmerülésük egészen természetes és talán elkerülhetetlen, alapos kifejtésük, és kielégítő megválaszolásuk mélyebb belátást igényel, mint amivel gondolatmenetünk ezen pontján rendelkezünk, így egyelőre megelégszünk magának a megkülönböztetésnek és éles elválasztásnak az ebből fakadó kérdések természetének közelebbi vizsgálatával.

Első látásra egészen világosnak és bizonyosnak tűnik, hogy van testünk. Bár példának okáért Descartes ebben sokkal kevésbé volt biztos, mint a testtől függetlenül működő racionális, gondolkodó énünk valóságában. Napjainkban pedig az a nézet sem ritka, miszerint minden tudati, lelki működésünk kizárólagosan biológiai, testi okokra, folyamatokra vezethető vissza. Nem csoda tehát, hogy olykor a testi és lelki szerelem kérdései közt is igen nehezen igazodunk el.

Mindazonáltal nem haszontalan rávilágítanunk a kizárólagosság és éles elkülönítés gondolatainak felidézése mellett ezek absztrakt voltára, és velük szemben rámutatni arra mindennapi tapasztalás során könnyen belátható tényre, hogy függetlenül attól, hogy az ember miként írható le különböző szubsztanciák, részek kettőségeként, és ezek pontosan miféle viszonyban állnak egymással, az ember minden egyes cselekvésben és helyzetben, és talán a szerelem állapotába különösképpen, ezeknek a gondolatilag elkülöníthető részeknek egy igen szorosan összefonódó, elválaszthatatlan egységeként vesz részt és van jelen.

Kísérletképpen gondolj egy emberre, valakire, akit szeretsz! Lehet bárki, a szeretőd, házastársad, rokonod, barátod, akárki. Először próbáld meg úgy felidézni őt emlékezetedben, mint testtől független lélek, mindenféle testi alak, kép nélkül! Ha képes voltál egy ilyen „alaktalan-alakot” megjeleníteni elmédben, kérdezd meg magadtól, hogy ez a valami, amire gondolsz, valóban az ő képe-e, az emberé, akit szeretsz, vagy csak valami hiányos képzet,

másodlagos asszociáció, vagy egészen különböző dolog! Ezután gondolj rá úgy, mint kizárólag test, zárj ki minden egyebet, amit nem vagy képes pusztán képileg felidézni! Ismét vizsgálj meg mennyiben jártál sikerrel és vond le saját következtetéseidet!

Érdemes még két dolgot megfontolnunk. Az első, hogy legyen bár az ember bármennyire is lelki, a mások felé történő megnyilatkozás illetve az emberi kapcsolat, kommunikáció elsődleges közege és lehetősége a testi, a fizikai valóság. A másik emberről szerzett tapasztalataink érzékszerveinken keresztül jutnak el hozzánk: látjuk őt halljuk őt, megérintjük, érezzük illatát, és esetenként akár nyelvünk íz-érzékelését is igénybe vesszük. Legyen tehát bár a lélek összehasonlíthatatlanul magasabb rendű, a test jelentőséget mégsem becsülhetjük le, hiszen őrajta találhatóak a lélek ablakai.

Ha a filozófia hagyományt vesszük szemügyre, azt állapíthatjuk meg, hogy test és lélek végletes elkülönítése csupán az újkorban, a már említett kartezianizmusban következik be, a rációnak és emóciónak a mai napig ható éles elválasztásával egyidejűleg. Még ha a „világot megkettőző” Platón filozófiáját vizsgáljuk is, azt vehetjük észre, hogy bár nála a megismerés és szerelem végső célja és tárgya valami a fizikai valóságnál magasabb rendű, a test és az anyagi valóság szerepét az odáig vezető úton sohasem felejt el megemlíteni. A *lakomában* leírt szerelmi lépcsőnek legelső fokai a szép testek, és a szerelemről szóló másik dialógusban, *Phaidroszban* is azt találjuk, hogy a lélek szárnyai a szerető testi közelségében kezdenek nőni. A megismerés fokait leíró barlang-hasonlatot értelmezve szintén azt találjuk, hogy a végső megismerés elérésének folyamatából egyetlen-egy szakasz sem hagyható ki, így a testi anyagi valóság sem. Érdemes ebből a szempontból szemügyre vennünk az európai gondolkodás másik meghatározó hagyományát, a kereszténységet is, melyet felületes ismerői időnként hajlamosak a test-ellenesség vádjával illetni. Nem nehéz észrevennünk, hogy ennek éppen az ellenkezője igaz, ha meggondoljuk, hogy ennek a vallásnak a központi eseménye és alapja melyből minden egyéb tanítása fakad, az inkarnáció csodálatos története, miszerint az Isten emberi testet felvéve az emberek között élt, halt meg, majd pedig támadt fel, hangsúlyozottan szintén emberi testben⁶. Ne kerülje el figyelmünket az sem, hogy a keresztények legfontosabb liturgikus cselekménye, melyet az Istennel való találkozás legkiemeltebb alkalmának tartanak, az Eucharisztia vétele, nem más, mint evés és ivás: legalapvetőbb testi funkcióink.

---

⁶ Jézus a feltámadás utáni megjelenésekor többször is megmutatja sebeit, illetve együtt eszik a tanítványokkal, annak igazolásául, hogy valóban feltámadt testi értelemben is és nem csupán valamiféle szellem, kísértet, vagy lélek. Lásd: Lk. 24,36-42; Jn. 20,26-27

Kísérletünk a test és lélek, a testi és lelki szerelem elkülönítésére, tehát legfőbb eredményeként ennek a megkülönböztetésnek a rendkívül absztrakt voltát, nehézségét, továbbá az ember egységének alaposabb végiggondolását, és belátását hozta magával. Minden igyekezetünk ellenére nem voltunk képesek a szerelem átfogó jelenségét egy határozottan elkülönítő, jól használható kettőségbe foglalni, ám ennek ellenére sem volt eddigi vizsgálódásunk minden tanulság nélkül, továbbá a szerzett belátásainkat a későbbiek során felhasználhatjuk és elmélyíthetjük. A szerelem tehát némileg eltérő jellegzetességekkel, de megtalálható különböző emberi kapcsolatainkban, és testünk éppen úgy részt vesz benne, mint lelkünk, habár esetenként eltérő mértékben.

V. „ERÓSZ”

Eddigi közös gondolkodásunk eredményeképpen felkészültünk, hogy az eddigieknél mélyebb belátást nyerjünk a szerelem természetéről, mely magába foglalja, továbbgondolja és értelmezi eddigi megfontolásainkat. Ehhez hívjuk ismét segítségül Szókratészt, aki saját bevallása szerint a szerelmen kívül semmi máshoz nem ért, és tegyük figyelmünk tárgyává beszédét, mely a már említett lakomán hangzott el Athén városában! Röviden összefoglalva arról van itt szó, hogy a szerelem (erósz), arra a szépre, jóra irányuló vágy, melynek a vágyakozó maga híján van. Ezt elsőként egy szép testben pillantja meg, majd miután felismeri, hogy a szépség minden szép testben egy és ugyanaz, eljut a szép lelkekhez, majd a szép foglalkozásokhoz és tudományokhoz, és végezetül megszerezheti az önmagában való tiszta szépség szemléletét, mely nyilvánvalóan a legnagyobb elérhető boldogság. Az erósz tehát vágy, vágy annak a szépnek és jónak elérésére és magunkhoz ragadására, mellyel még nem rendelkezünk.

Vágy tehát a szerelem, vágy a másik emberben lakozó szépre és jóra, vágy hogy azt elérhessük, megtapasztalhassuk és ez által valamiképpen részeseülve belőle, magunk is szebbé és jobbá válhassunk, kiteljesedhessünk, halhatatlan erényeket és bölcs gondolatokat hozhassunk a világra. Ez a meghatározás magába foglalja a szép testek szeretetét, érzékszerveink által történő megtapasztalásuknak és akár a velük való egyesülésnek irányuló vágyat, de hasonlóképpen a kevésbé testi barátságot, melyben a szeretett lény szép személyisége, szép gondolatai, az együtt átélhető szép beszélgetések és egyéb szép tevékenységek, elfoglaltságok okán vágyakozunk barátunk közelségére. Ez volna tehát az „erósz”, a szerelem, a „szép szerelme”. De legyünk körültekintőek, és gondoljuk meg: Valóban minden szerelem vágy, vágy a szépre és jóra, és ami még fontosabb, teljes mértékben vágy, „erósz”-e a szerelem?

Vagy talán bár igaz, hogy a szerelem „erősz”, amennyiben magába foglalja azt, de az „erősz” önmagában még nem a szerelem, mert a szerelem valami nagyobb, hatalmasabb dolog, melyet ezúttal sem tudtunk a maga teljességében megragadni?

Bár az erősz fogalma alatt valamelyest egységesebb szemlélet alá vonhattuk a szerelem előzőleg külön-külön is szemlélt megnyilvánulásait, szükséges hogy észrevegyük, megvilágítsuk, és megfontoljuk mindazt, mi kisiklani látszik e meghatározásunk markai közül!

VI. „AGAPÉ”

„Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért.”⁷-mondja Jézus tanítványainak az evangélium szerint, majd körülbelül egy nappal e szavak elhangzása után, mintegy példát mutatva, meg is teszi ezt a kereszten. Az önfeláldozást, saját javaink, életünk, érdekünk másodlagosként való tekintését szinte kivétel nélkül mindnyájan a szeretet, szerelem legmagasabb rendű megnyilvánulásaként tartjuk számon. Az önzetlenség példáiért nem feltétlenül szükséges oly távolra tekintenünk, mint azt az imént, bevezetésképpen tettük. Ezt az önzetlen, feltétel nélküli szeretetet kisebb-nagyobb mértékben léptem nyomon tetten érhetjük mindennapi életünkben és legkülönfélébb kapcsolatainkban. Szerencésebb pillanatainkban mi is részesülünk belőle, a még szerencésebb pillanatokban pedig mi magunk gyakoroljuk azt.

Kiemelkedő példajaként szoktunk számon tartani a szülők, különösképpen az édesanya szeretetét gyermekei iránt, amennyiben az saját érdektől független gondoskodással jár, és a különböző körülmények közt csorbítatlanul megmarad. De barátok között is hányszor előfordul, hogy érdekeiket, javaikat egymás fölé helyezve önzetlenül segítik egymást. A szerelmi kapcsolatban, mely bár kétségkívül mind közül a legbonyolultabb és a benne megtalálható motivációk, jelenségek összefonódását, keveredését, s nincs filozófus, ki ezt ki tudná bogozni, meg tudná fejteni, az önzetlenség éppen úgy megtalálható, mint esetenként a végtelen önzés. Ha csak a testek kapcsolatát vesszük szemügyre, bizony elmondhatjuk, hogy a másik testének élvezése, az „erősz” mellett a saját testünk odaajándékozása éppen oly fontos, habár ez a két tett aligha szétválasztható egységben nyilvánul meg.

Az erőszon túlra tekintve, megtaláltuk a szerelemnek azon összetevőjét, elvét, mely láthatólag nem az erőszból származik, sőt azzal szinte ellentétes irányú, ellenkező mozgásnak tűnik. Hiszen ahelyett, hogy a szeretett lény

---

⁷ Jn. 15,13

szépségének, javainak szemléletére, befogadására, belőlük való részesülésre törekedne, saját magát, szépségét, jóságát odaajándékozva a másikat kívánja gyarapítani, önmagára való tekintet nélkül. Ez nyilvánul meg, *amikor az ember vendégséget rendez, de barátai, rokonai, és jómódú ismerősei helyett, kik viszonzni tudnák jóságát, a szegényeket, bénákat, sántákat, vakokat hívjak meg, nem várva tőlük viszonzást.*⁸ A vendégség igen találó metaforája, és megvalósulási alkalmja ennek a saját javait mások számára felkínáló önzetlenségről, melyet a szerelem és szeretet az „erősz” mellett és ellenében magába foglal. Illessük ezért az „agapé” névvel, mely a görögben egyaránt jelenti a szeretetet és a vendégséget, kifejezve mindazt, amiről az imént beszéltünk.

E különbség végig gondolatát követően érthető módon és könnyedén arra a konklúzióra juthatunk, hogy az agapé az erőshoz képest felsőbbrendű megnyilatkozás, állapot, melynek szépségéhez és jóságához képest az előbbi egyenesen rútnak és rossznak látszik. Miután pedig ekképpen megtaláltuk a szerelem, a szeretet és általában az emberi kapcsolatokat meghatározó alapvető kettősségét, talán hozzá is látunk, és megkíséreljük elkülöníteni őket, arra törekedve, hogy életünkben minél kevesebb erősz, viszont annál több agapét gyakoroljunk.

Bár úgy tűnhet, ezúttal az eddigiéknél jóval világosabb és helyesebb felosztás találtunk, számos rejtélyt megfejtve ezzel, én mégis azt tanácsolom, ne álljunk meg itt, váratlan sikerünkkel eltelve, hanem inkább próbáljunk meg ennél is mélyebbre hatolni beszédünk tárgyának rejtelmei közé, nehogy később nekünk is be kelljen vallanunk, hogy „mit sem értettünk abból, amiről az előbb beszéltünk”.⁹

VII. ERŐSZ ÉS AGAPÉ

Hiszen gondoljunk csak bele! Mit ér minden agapénk, önzetlen odaadásunk, ha nincs, ki elfogadja azt, örüljön neki, és gyarapodjon általa? És hasonlóképpen, vajon létre jöhet, s működhet egyáltalán az erősz, ha nincs, ki megossa szépségét és jóságát, javait a vágyakozóval? Úgy tűnik tehát, hogy egyik sem lehet meg a másik nélkül. Nem állhat két ember egy ajtó előtt az idők végezetéig, arra várva, hogy a másik, akit előreengedett, elfogadja udvariasságát, és bizony jobb, ha a társaság egyik tagja elveszi az utolsó szelet kenyeret, vagy az utolsó darab süteményt a közös asztalról, mintha az végül a sok lemondó ember között a hangyák eledelévé válna.

---

⁸ Lk. 14,12-13

⁹ „Úgy látszik, Szókratész, semmit sem értettem abból, amiről az előbb beszéltem”
Plátón: *Lakoma*, 201 b

Mégsem állíthatjuk tehát, hogy az agapé, a lemondás, önfeláldozás mindig, minden esetben gyakorlandó és gyakorolható lenne az erősz lehetőség szerinti mellőzésével. Az ügyes szofista akár így is érvelhetne gondolatunkkal szemben:

- Azt mondd tehát, hogy az agapé gyakorlása sokkalta magasabb rendű tevékenység az erősnél. Ha így áll a dolog, a leghelyesebben akkor jársz ár, ha a folyton a leghatalmasabb erősszel vágyakozol, és semmi esetre sem mutatsz semmiféle hálát jótevőid iránt, hiszen így a lehető legtöbb embernek adsz lehetőséget a legtisztább önzetlenség gyakorlására.

Jó szofistánk persze alaposan a feje tetejére állította a világot, de ezért senki mást nem hibáztathatunk saját magunkon kívül, hiszen éppen mi biztosítottuk számára e nagyszerű lehetőséget elhamarkodott beszédünkkel. Nem járunk el tehát egészen helyesen, ha a tiszta világos felosztáshoz és a végletekhez vonzódva agapé és erősz elkülönítése után ennyire végletes és kizárólagos értékrendet állítunk fel kettejük között.

Megfigyelhetjük, hogy az önfeláldozás ténye önmagában még korántsem tesz egy cselekedetet helyessé, vagy helytelenné. Csak a szerencsésebbeknek kell messzire menniük, hogy példát találjanak azokra, az önzetlen, vagy talán csak látszólag önzetlen cselekedetekre, melyeket úgy követünk el, hogy közben kihagyjuk a legfontosabbat: megvizsgálni, hogy az önfeláldozásunkra valóba szükség van-e, illetve hogy valójában mire is van szükség. Sajnos ez a „félresikerült” agapé rendszerint minkét fél számára csak veszteséggel és kárral jár.

Képzeljük el a vendégséget, melynek házigazdája saját magát a legkevésbé sem kímélve készíti el a lakomát, miközben talán arra sem jut ideje, hogy ő maga ételt, italt vegyen magához. Mikor megérkeznek a vendégek, kiderül, hogy az elkészített ételeket a vendégek nem szeretik, ki nem állhatják, esetleg egyenesen undorítónak találják, vagy ami még rosszabb, talán a fogások eleinte igen kívánatosnak tűnnek számukra, ám később derül csak ki, hogy a buzgó házigazda jóvoltából olyan ételeket vettek magukhoz, melyekre testük valamely betegség miatt érzékeny, s így kifejezetten káros hatással van rájuk, és ahelyett hogy táplálná, sorvasztja életüket. A lakoma végeztével a vendégek jobb esetben éhesen, a rosszabban pedig betegen, kárt szenvedve távoznak. A házigazda, aki úgy érzi minden tőle telhetőt, sőt, valamit még azon felül is megtett a vendégekért, a hála szavai és dicsőret helyett csak hallgatást vagy szidalmakat kap viszonzásul. Csak reménykedhetünk, hogy mind a házigazda, mind pedig a vendégek megértik a bajok valódi okát, és legközelebb egy mindenki számára gyümölcsözőbb, és nem egy még ennél is károsabb lakomára fognak összegyűlni.

Megérthetjük tehát, hogy amint az erősz, a vágy nem feltétlenül káros vagy rossz, úgy az agapé, az önzetlen adás sem mindenesetben hasznos és jó.

Tanúsítja ezt Pál apostol is, amikor ezt írja levelében: „*Széteszthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom a testemet is égőáldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem*”¹⁰

VIII. TÚL ERŐSZON ÉS AGAPÉN

Van tehát erősz a szerelemben, de az erősz nem a szerelem, mert a szerelem több ennél. Van agapé is a szerelemben, de mint láttuk az agapé önmagában még nem mindenek fölött áll, sőt, van, hogy mit sem ér. Semmiképpen sem mondhatjuk, hogy a szerelem két egymástól tökéletesen független, elkülöníthető és hierarchiába állítható nemét fedeztük fel. Hogyan ragadjuk tehát meg a szerelemnek az alapvető valóságát, melynek erősz és agapé egyaránt részei, mely ezeket szoros egységbe fogja ezen ellentéteket és egyben mindkettőnek közös alapja?

Hogy ezt megláthassuk, gondolkodásunkban olyan fordulatra van szükség, melynek semmi köze nincsen Kopernikuszhoz! A szerelmet eddig mint az egyén, a szerető személy által megtapasztalt és gyakorolt valamit vizsgáltuk, és így is beszéltünk, az egyén szemszögéből, az erősről és az agapéről. Most azonban „*mindennél magasztosabb utat mutatok nektek!*”¹¹ Amint azt már beláttuk, semmit sem adhatunk, ha nincs, ki elfogadja azt és nem is kaphatunk semmit, ha nincs, aki adakozzon. Nem létezik tehát sem erősz, sem agapé valamiféle tárgy nélkül, anélkül, hogy valamire, valakire irányulna. Hogy is folytathatnánk a róluk való elmélkedést és beszédet úgy, hogy figyelmünket továbbra is rájuk irányítjuk, a helyett az általuk feltételezett és őket megelőző realitás helyett, mely mindkettőjüknek közös alapjaként hívja létre őket és foglalja egységbe működésüket?

Egy mélyebb, alapvetőbb szinten tehát a szerelem nem az erősz vagy az agapé, hanem ami őket lehetővé teszi és meghatározza, a valóságos és élő kapcsolat két lény között. Hiszen csakis ez az, ami lehetővé teszi az erősz és agapé megvalósulását, beteljesülését. A felek közötti kapcsolat minősége határozza meg a szerelem tetteinek értékét is melyen már el-eltűnődöttünk. Visszatérve a „rossz vendégség” történetére, már világosan megérthetjük és megfogalmazhatjuk a bajok okát. A vendéglátó egészen egyszerűen nem ismerte a meghívottakat. Ha ismerte volna őket, tudta volna, mire van is mire nincsen szükségük, mi ártalmas és mi hasznos a számukra. És ha nem ismerte, mondhatjuk-e, hogy szerette őket, hogy agapéja órájuk, a meghívottakra irányult? Egészen biztosan nem, hiszen hogyan szerethetne valakit, akit nem

---

¹⁰ 1Kor 13,3 Részlet Pál Szeretethimnuszából.

¹¹ 1Kor 12,31 a Szeretethimnuszról megelőző mondat.

ismer? Inkább azt kell, hogy mondjuk, szeretete és figyelme valójában nem a meghívott emberekre irányult, hanem sokkal inkább a saját elméjében megtalálható róluk alkotott képekre, gondolatokra, melyek egészen bizonyosan inkább származnak a vendéglátó képzeletéből, mint a valóságos vendégek ismeretéből.

Hasonlóképpen határozza meg a kapcsolat, és egymás ismeretének minősége az erősz. Ha olyasvalamire vágyunk, mely a másik félnek nincs birtokában, vagy nem áll hatalmában, esetleg szándékában megosztani velünk, ismeretünk, és a másik fél valóságára irányított figyelmünk hiánya, egy meddő, vagy éppen pusztító vágyat eredményez. Ha azonban erőszunk alapja az élő kapcsolat, olyasvalamit fogunk kívánni, ami nem csak, hogy birtokában van a másik félnek, de megosztása a legnagyobb öröme, és mindkettőnk épülésére, gyarapodására szolgál.

IX. A SZERELEM DICSÉRETE

Mert valóban, mi más a szerelem, mint élő kapcsolat, megismerni valakit, egy rajtunk, saját énünkön kívüli valóságot, nem szűnő nyitottsággal és figyelemmel megadni számára a lehetőséget, hogy mindannyiszor darabjaira zúzza róla alkotott képeinket a maga teljességében soha ki nem ismerhető realitásával?

És vajon képesek lehetünk-e erre, figyelmünknek a másik emberre való irányítására, a felé való kinyúlásra, valóságának befogadására és elfogadására anélkül, hogy ezzel egyidejűleg a magunk valóságát fel ne tárjuk, megismerhetővé ne tegyük, oda ne ajándékozzuk a másik számára? Csak akkor nézhetek ki szűk szobám ablakán, ha a függönyt elhúzom, és elfogadom, hogy aki kint van, az lehetőséget nyer a betekintésre. Valódi szerelem, szeretet tehát kizárólag kölcsönös módon lehetséges, hiszen az lényegében semmi más, mint közvetlen találkozás egymás valóságával. Ha én találkoztam veled, te is találkoztál velem, vagy valamelyikünk hazudik.

Bizony, úgy tűnik, a szeretni sem kezdhettünk másképp, csak úgy, ha a delphoi felirat értelmében megkíséreljük *megismerni önmagunkat*. Ahhoz, hogy valaki ránk bízassa saját életének titkát, szükséges hogy mi is megbízzunk saját magunkban, hogy el tudjuk fogadni azt, és egyúttal saját valóságunkat is el kell, hogy tudjuk fogadni, azért, hogy mi is szabadon és szégyen nélkül megoszthassuk azt.

Természetesen önmagunkat is csak a szerelemben ismerhetjük meg igazán, hiszen egyedül egy másik valóság megismerése által válhat nyilvánvalóvá és mutatkozhat meg saját valóságunk. Önmagunk és mások megismerése, önmagunk és mások szeretete, tehát szétválaszthatatlanul és egymást

feltételezve összekapcsolódik, összefonódik. Ezt tanúsítja a „legfőbb parancsolatnak”, a kettős szeretet parancsának második fele is: „*Szeresd felebarátodat, mint saját magadat!*”¹² E kettő tehát együtt jár, nem felcserélhető, helyettesíthető egymással, bármelyiket próbáljuk is a másik kizárásával előnyben részesíteni, mind a kettőt elveszítjük.

Világosabban látjuk immár azt is, miképpen lehet fontos része a szerelemnek a szexualitás. A test ruhátlansága, a maga valóságában megmutatása, a két test egyesülése, egymásnak a lehető legközvetlenebb megismerése testi, fizikai megvalósulása és kiteljesedése annak, aminek a lelkek között is meg kell valósulnia a valódi szerelemben, annak, amit az imént kifejtettünk, az egymás felé való megnyílásnak, egymás és saját maguk egyre megújuló megismerésének, elfogadásának és befogadásának. E gondolaton tovább elmélkedve sok mindent megérthetünk, talán még azt is, miképpen került bele az *Énekek Éneke* mind a zsidó, mind pedig a keresztény szent szövegek kánonába!

„Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, **s a kettő egy test lesz**”¹³ Az egy testté válás, a különállóságból az egység felé való haladás, törekvés kiválóan leírja azt, amiről a szerelem és szeretet lényegeként beszéltünk. Ha úgy tetszik, nem mást a szerelem, mint a költő által említett „*Vak dióként dióba zárva lenni*”¹⁴ állapotból való kitörés, melybe ennek testi és lelki megvalósulása egyaránt beletartozhat, hiszen test és lélek szoros egysége az ember.

A szerelem valósága tehát elemibb mind a testi és a léleki szerelem, mind pedig az erősz és az agapé kettősségénél, mindezeket magába foglalja, megalapozza és meghatározza.

X. CONCLUSIO

Elérkeztünk hát a szerelemről való elmélkedésünk és beszédünk végéhez. Amennyiben eddigi indoklásaim nem győztek meg témaválasztásom helyénvalóságáról, miszerint egy sokkalta tágabb, általánosabb értelemben közelítettem meg a szerelmet, mint azt a szó magyarban használatos jelentése sugallná, vedd tekintetbe a következő példát:

Ha valaki, mondjuk egy filozófus, a piros színről szeretne mondani valamit, vajon melyik esetben járna el helyesebben? Ha a piros számos sajátosságát ismerteti, anélkül hogy megpróbálná megfogalmazni, mi is

---

¹² Mt 22,39 ; az Ószövetségben: Lev 19,18

¹³ Teremtés 2,24

¹⁴ Babits Mihály: *A lírikus epilógja*. Budapest, 1996.

egy szín a maga általánosságában, vagy ha ugyan a pirosról magáról kevesebbet szól, és ki-kitér más színek magyarázatára, de mindezt azért teszi, hogy megtudjuk, mik és milyenek is a színek általánosságban? Vajon e második esetben nem szerzünk e magáról a pirosról is mélyebb és hasznosabb belátásokat, melyeket továbbgondolva már sokkalta könnyebben ragadhatjuk meg legegységibb sajátságait is?

Végighaladtunk hát a szerelem kérdésein, és megkíséreltünk egyre és egyre mélyebb belátást nyerni róla, eljutva végül a legalapvetőbb meghatározáshoz, melyre csak képesek voltunk. Mégsem gondolhatjuk, hogy minden lényegeset elmondtunk, hogy elegendően mélyre hatoltunk, hogy beszédünk méltó volt a nagy témához, melyről az *Énekek Éneke* is zeng. Hiszen hogy elégedettek lehessünk, legalábbis az Esszék Esszójét kellene megírunk, a Beszédnek Beszédét elmondanunk!

De miért is csodálkoznanánk, hogy amit mondtunk kevés, és nem megfelelő? Hiszen a szerelmet éppen az önmagunkon való újbóli és újbóli folytonos túllépés cselekedeteként ismertük meg, túl kell tehát lépni gondolatainkon és szavainkon is újra és újra, amennyiben róla elmélkedünk és szólnunk.

Végezetül pedig gondoljuk meg hogy a filozófia maga vajon nemde maga is szerelem, a szerelem tudománya? Mert mi másra törekszünk művelése közben, mint önmagunk és a rajtunk kívüli valóság egyre mélyebb és mélyebb megismerésére, és ez által gondolkodásunk folytonos megújítására? Nemde szerelem a mások gondolatainak, szavainak magunkba fogadása, megismerése és megértése, és ugyanígy saját lelkünk és gondolataink kitérása mások számára, akár a beszéd akár az írás által? Ha ezt mind helyesen gondoljuk, aligha létezhet egyszerűbb foglalatosság, mint magáról a szerelemről filozofálni!